

דיני קטן בשבת

מהתורה, קטן אינו בר עונשין ולא נענש על שאינו מקיים את מצוות התורה, יש אומרים שהקטן אינו מצווה כלל במצוות התורה, ויש אומרים שהקטן מצווה, אך אינו בר עונשים – כלומר שלא נענש על כך שאינו מקיים (חגיגה ב: מג"א שמ"ג ד. וע"ע שבט הלוי ח"ב י"ט. שולחן שלמה רפואה ח"ב עמ' ס"ב).

לפי האמור שקטן אינו בר עונשין, יש להבין מדוע מונעים מילד קטן לעשות מלאכות בשבת, ובכלל מדוע שלא נבקש מהקטן שיעשה עבור הגדולים כל מלאכה להם נזקקים במהלך השבת?

שלוש הגבלות ביחס לעשיית מלאכה על ידי קטן

למרות שקטן אינו בר עונשין, ויש שאומרים שאינו מחויב כלל בעשיית מצוות, בכל אופן יש כמה אזהרות לגדולים, שלא לעשות מלאכה על ידי הקטן, ורק במקרה שאין את שלושת ההגבלות שנמנה להלן לא נזדקק למנוע ממנו לעשות

מלאכה, ופעמים שאף יהיה מותר להשתמש בו לעשיית מלאכה בשבת:

- א. **איסור ספייה** – אסור מן התורה לומר לקטן לעשות מלאכה בשבת, וכן לא לתת לו איסור בידיים, ואיסור זה חל בכל גיל, אפילו אם הקטן אינו בר הבנה כלל (יבמות דף קד. שו"ע סי' שמ"ג).
- ב. **לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך** – אסור שהקטן יעשה מלאכה עבור אביו על דעת אביו. יש שלמדו שאיסור זה מהתורה, ויש שלמדו שהוא מדרבנן. ולא רק לאבא אסור, אלא כל יהודי חייב למחות בקטן שעושה עבורו מלאכה (סי' שלד סעי' כה ובשעה"צ ס"ק נד).
- ג. **חובת חינוך** – חובה לחנך את הקטנים לקיים מצוות ולהימנע מאיסורים (שו"ע יו"ד סי' רמה, ה).

מאימתי מחנכים?

לגבי קיום מצוות עשה כאשר הקטן יודע לעשות את מעשה המצווה אפילו שעדיין אינו מבין את מהות ועניין המצווה.

לדוגמא: קטן שמבין את עניין השבת, צריך לחנכו לשמוע קידוש והבדלה, וכן קטן שיודע להתעטף צריך חנכו בציצית וכן על זה הדרך.

לגבי מצוות לא תעשה משעה שהקטן מבין שיש דברים שהם אסורים יש לחנכו לכך, כלומר לא מספיק שהילד מבין שאומרים לו 'לא', אלא רק משעה שהילד מבין את המושג אסור ומותר, אז מצווה על אביו לחנכו ולהפרישו ממצוות לא תעשה (עיין בסימן שמ"ג ובמשנ"ב ג, ועיין עוד בחוט שני ח"ד פצ"ה).

מי המחנך: לדעת השולחן ערוך המצווה מוטלת רק על אביו ועל אמו. והמשנ"ב נוקט שבאיסורי דאורייתא יש מצווה על כל מי שיכול לחנך (שמג ס"ק ז).

האם יש מצב שמותר להניח לקטן לעשות מלאכה בשבת

אם יש מקרה שבו אין את שלושת המגבלות הנ"ל, יהיה מותר להשתמש בקטן לעשיית מלאכה בשבת, כגון להעמיד קטן מתחת לגיל חינוך ליד מתג חשמל, בתנאי שלא יבין שאנו מעוניינים בהדלקה זו (עיין אורחות שבת פכ"ד אות ח).

קטן שעושה מלאכה עבור עצמו

דברים שהם בגדר רבותייהו של הקטן (כלומר דברים שהוא זקוק להם לצורך גידולו והתפתחותו), אין אביו צריך למחות בו, כיון שהצרכים הללו דוחים את מצוות החינוך.

ולכן מותר לתת לקטן אוכל לפני קידוש, אם קשה לקדש. וכן לפני הבדלה, אם אין מי שיבדיל לו (משנייב ס"י שמ"ג ס"ק ג. וברס"ט ס"ק א. וע"ע בפסקי תשובות שמג אות יב.).

קטן שעושה איסור לעצמו: כאשר הקטן עושה מלאכה דאורייתא לעצמו חייבים למחות בו כפי שלמדנו בדיני חינוך.

ובמלאכה דרבנן לעצמו: לדעת השו"ע חייבים למחות בו. אולם לדעת בני אשכנז אם הקטן צריך לזה, אפשר להניח לו. ולכן אם קטן רוצה לטלטל משהו שצריך לעצמו במקום שאין עירוב, מותר. וכן אם הקטן רוצה להוציא ממקרר שלא נמצא במצב שבת, אם הוא לא שם לב שהנורה נדלקת, מותר (ע"פ הביאור הלכה בס"י שמג ד"ה מדברי סופרים. וכ"כ בחוט שני ח"ד פצ"ה עמ' רצה. וע"ע בספר לויית חן הל' שבת שמג אות קכח. ובכה"ח שמג סקכ"ז שיש מקום להתיר לבני ספרד באקראי).